

CAMILLA WIDMARK

Boazodoallu ja meahcceealáhus ovttasráđiid – movt oažžut áigái buoridemiid?

Gorner: Camilla Widmark

Gorner: Camilla Widmark

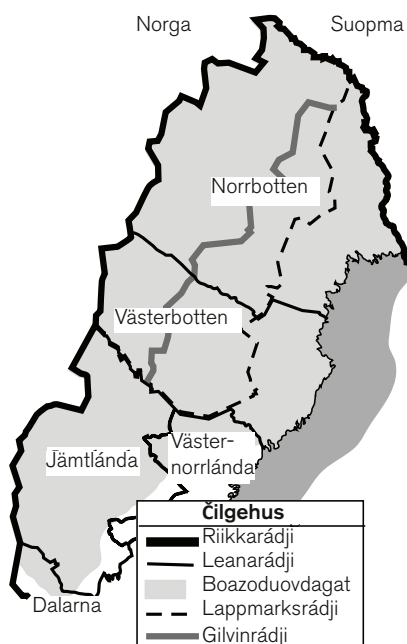
Gorner: Anders Esslin

- Nákkut eatnamiid badjel nuorta Ruotas leat šaddan eanet ja eanet dábalaš, erenoamážit manjá go meahccedoallu industrialiserejuvvui. Ráđđehallamat vuodđuduvvoje čoavdin dihte váttisvuodaid. Muhto ain ihtet nákkut danin go:
 - o eahpedásážaš váldevuogádat ráđđehallamiin, vuodđun dása lea eahpedásážaš oamastandilli.
 - o eahpedásásaš ekonomalaš dilli.
 - o eahpečielggasvuodát movt ráđđehallamat lea organiserejuvnon ja got dat galget čađahuvvot.
- Sihke boazo- ja meahcceealáhus atná vejolažžan buoridemiid dahkat vai nákkut unnot ja ráhkadit bistevaš dili gos goappeš ealáhusat máhttet doaimmat ovttas ovddosgulvi.
- Vihtta čuokká lea dárbbaslaš čilget/ rievdadit vai ráđđehallamat šaddet buorebut:
 - o čilget ráđđehallamiid ulbmila.
 - o rievdadit planerema árvoštallanvuodá.
 - o nannet dieđuid návccaid birra ja nuppi beali ealáhusa birra.
 - o háhkat mekanismmaid maid bokte čoavdá nákkuid.
 - o čielggadit ráđđehallamiid ekonomalaš bohtosiid.
- Ákkat buoridit ráđđehallamiid eai leat seammalágánat, meahccefittodagain (mii lea gievrrat bealli) eai leat nu mielalaččat rievdadit ráđđehallanproseassaid. Stáhta máhtta váikkuhit lánkačállimiid bokte, muhto maid eaktodáhtolaš organisašuvnnat máhttet váikkuhit meahccefittodagaid vai sii čađahit buorádusaid.

S oabameahttuvuohta nákkut luondduriggodagaid geavaheamis ja hálddašeamis, erenoamážit oktasaš riggodagaid, lea máilmeviidosas váttisvuohta. Dása leat moanat sivat. Earret earáid lea riggodagaid geavaheaddjiin iešguhtege áigumuš geavaheamis. Oamastangovva sáhtta lea oalle váttis čilget, ja dávjá leat earuhusat main lea kultuvrralaš ja/ dahje ekonomalaš duogáš. Vejolaš čoavddus váttisvuhtii veadjá leat ráhkadit institušunálalaš rikki man bokte mudde riggodagaid ávkkástallama.

Nuorta Ruota meahcceatnamiin leat ovdamearkkat váttisvuođaide gos riggodagat leat oktasaččat. Máhttet ovdamearkka dihte leat muorje- ja guopparčoaggit, bivdit ja iešguđet lágánindustriálalaš geavaheaddjit, nugo ruvkealáhus, meahccealáhus ja boazodoallu. Nákkut eatnamiid geavaheamis lea váttisvuohta sihke meahccedollui ja boazodollui go sii niktet seammá eatnamiid goappáge ávkki dihte. Meahccedoalus lea stuorimus beroštupmi dimbariin ja boazodoallu fas guohtumis.

Go eatnamat niktetjuvvojit bohcciid bahás váikkuhusat goappes beliide. Čuollamat leat vahágin boazodoalu guohtunvejolašvuođaide ja jeagelguohtun dálvet máhtta dagahit duolbmun- ja goaivunvahágiid. Bahás váikkuhusat leat goitge stuorit boazoealáhussii go meahccedollui. Oddaáigásaš meahccedoallu dagaha eanet bahás váikkuhusaid boazoealáhussii go maid boazoealáhus dagaha meahccedollui. Meahccedoalu bealis ákkastallet fas ahte sin golut heivehit doaimmas boazodoalu dárbbuide leat nu stuorrát ahte daid ii mana ákkastallat rudalaččat.

GOVVA 1. Duovdagat nuorta Ruotas

DIEHTORUKTÁ

Meahccedikšunláhka (1979:429) ráđđehallamiid birra

20 § Ovdal go meahccečuollan dahkko guovllus gos boazodoallu oážžu jodihuvvot boazodoallulága (1971:437) jalgii (birra jagi eatnamiin) galgá guoskevaš čerrui addot vejolašvuohta ráđđehallat daid njuolggadusaid mielde mat leat dieđihuvvon ráđđehusas dahje dan eiseváldis man ráđđehus lea mearridan. Láhka (1993:553).

21 § /Doaimbagoahtá I: 2006-01-01/ Ohcamušas lobi oážžut čuollamii 16§ mielde galgá ohcci čilget maid áigu doaimmahit vai váldá vuhtii boazodoalu beroštumiid. Boazodoalu birra- jagi- eatnamiin ii oáčču lohpi addot jus čuolahat dagaha

1. dan mađe boazoguohtuma jávkan ahte vejolašvuohta doalahit lobalaš ealu sturrodaga váikkuhuvvo, dahje jus
2. dagaha árbevirolaš čohkken ja johtin veadjemeahtumin.

Go lohpi addo galgá Meahccestivra mearridit man lánkáid váldit vuhtii boazodoalu beroštumiid, dego čuolahaga viidodaga ja makkár báikkis dat dahkko ja lobalaš čuollanvuohki. Dakkár eavttut eai leat go dat mat čielgasit leat šaddan dárbbaslašžan boazodoalorivttii vuodul. Láhka (2005:1164).

31 § Meahci dikšumis galget gažaldagat čuolahaga sturrodaga ja báikki, muorrašlájaid, čuollanguovddáža birra, makkár muoraid seastá ja meahccebiilageinnuid geassin heivejuvvo mii čielgasit lea dárbbaslaš boazodoalu vuhtiváldimis. Bijuid plánemis ja čađaheamis galgá ráhčat dohko ahte guoskevaš čearus jagis jahkái lea vejolaš niktet oktasaš láidumiid ja daid šattuid mat leat dárbbaslaččat guovllus ealuid čohkkemii, johtimii ja vuoinnasteapmái. Láhka (1993:553).

Unnidan dihte nákkuid álge bealit jagis 1979 ráđđehallat eanangeavaheamis. Ulbmil ráđđehallamiin lea ráhkadit gávnadanbáikki boazo- ja eanandollui gos digaštallet eanangeavaheami ja čoavdit nággoáššiid. Áigumuš stáhta bealis lei nannet boazodoalu sajádaga meahccefitnodagaid vuostá. Ii lea ovttaoavilvuohta jus ráđđehallamat doibmet vai eai. Dása leat vuodut sihke historjjálaččat, juridihkalaččat, ekonomalaččat, ekologalaččat ja politihkalaččat.

Meahcci, boazu ja oamastanriekti

Ruotas leat sullii 9,4 miljon hektára meahcceatnamat. Eanaš oasi dain oamastit meahccefitnodagat (49,8 %) ja priváhta meahccesáigádat (37,9 %) ja loahpa oamasta stáhta (5,9 %). Seammá eatnamin jodihuvvo boazodoallu sullii 230 000 bohccuin mat hoitájuvvojit 4 700 boazoeaigádiin. Boazodoallu lea sierra vuoigatvuohta sámide ja lea maid dehálaš oasi sami kulturárbbis.

Boazodoallu oážžu jodihuvvot nuorta Ruotas (ránes oasis Govas 1). Guovlu lea nu 45 proseantta Ruota viidodagas ja dás jodihuvvo árbevirolaš eanan- ja meahccedoallu ja boazoealáhus. Industriálalaš geavahus lea vuosttažettiin ruvke- ja meahccealáhus.

Boazu čuovvu guohtunrieggá gos geasi áiggi guhto duoddariin vai daid lahkoisin ja mearragáttis dahje riddoguvlluin dálvvi jahkebeali. Bohccui lea dehálaš ahte gávdnojit lunddolaš láidumat ja dálveguohtun. Deháleamos oasi dálveguohtumis lea ahte jeagil lea gávdnamis. Áiggiid čađa leat kolonialistat, sii geat niktet eatnamiid

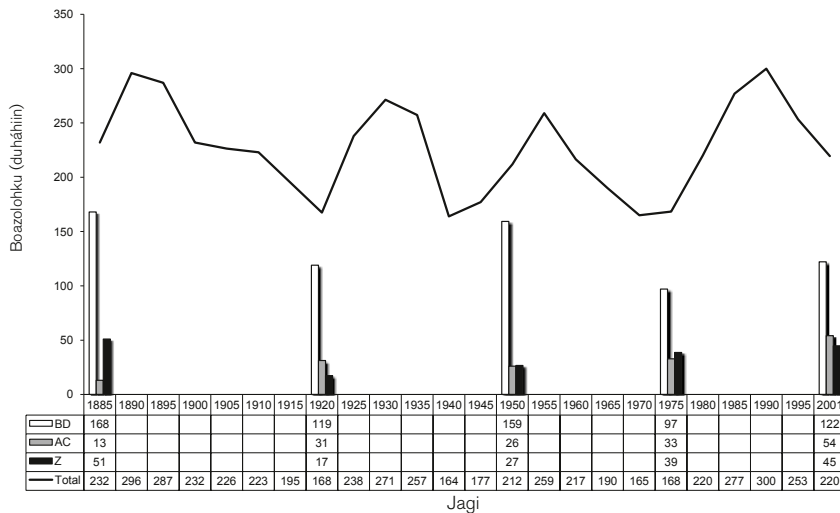
gilvimii ja meahccedollui, ja boazoeaigádat eallán bálddalaga jahkečuđiid mielde. Muhto dalle go meahccedoallu álggii mekaniserejuvvo, 1960 jagiin, álge nákkut šaddat dábáleabbon.

Meahccefitnodagat, priváhta meahccesáigádat ja stáhta oamastit eatnamiid, muhto dain seamma eatnamiin lea boazobargis geavahanriekti. Geavahanrievttis lea suodji lágas, seamma go oamastanrievttis lea. Dát buktá mielddis ahte goappeš joavkkuin lea seammá riekti niktet eatnamiid. Lea álo leamaš nákkosáššii jus boazoealáhusas lea riekti niktet eatnamiid, erenoamážit boazodoalluguovvluid oarjjit osiin. Ja eanet dás leamaš sáhka dálveláidumiin go birra- jagi- eatnamiin.

Ovta min dutkamiin bodii ovdan ahte dilli oamastanrievttis dagaha eahpedássáš váldejuohkima ráđđehallamiin. Boazodoalu bealis maid atnet ahte sis lea unnán váikkuhanváldi ráđđehallamiin. Lassi bealli meahccefitnodagaid gievrrat sajádat ráđđehallamiin lea sin ekonomalaš sajádat servodagas. Meahccefitnodagaid bohtosat váikkuhit sihke fitnodahkii, sin oamasteddjiide ja obba guvlui.

Ráđđehallamat

Meahccedikšunlága jalgii (geahča Diehtoruktá) galget meahccefitnodagat ráđđehallat čearuiguin ovdal go máhttet ochat njeaidinlobi Meahccestivrras (bijuide mat leat viidát go 500 hektára gos čuollamat gártet stuorit go 20 hektára – 10 hektára vuovddiin mat leat duoddariid lahkosiin). Ráđđehallamiin galget giedahallat earret earáid meahccebiilageinnuid geassin, čuollamat báikkiin gos lea valjit

GOVVA 2. Boazologut jagis 1885 gitta 2001 rádjái. BD = Norrbottena leana, AC = Västertottena leana, Z = Jämtlándda leana (Widmark 2006, dieđut Moen & Danell 2003).

lahppu, báikkit mat leat johtingeainnuid lahka ja báikkit mat lea juo čuolahuvvon eatnamiid vuostá ja eananmeannudeapmi ja duktemii. Jus ráđdehallamat eai leat dahkkon dohkkehahtti vuogi mielde máhtta čuollanlobi ohcan hilgojuvvot.

Eanangeavahannákku ovdaneapmi

Leat golbma váldobeali mat lea duogázin dála nákkuide.

1. Okta váttisvuoda vuoddu lea got bealit niktet návčča. Historjjálaččat oidno got jeagelrikkis guovlluid mearri lea unnon Norrbottenis 22 % rájis gitta 8 % rádjái jagiid 1955 ja 1995 gaskkas. Maid vuvddiid ahki lea rievdan mañemus 50 jagiin ja nuoraid vuvddiid mearri lea sakka lassánan ja ahkejoavkku 81+ mearri lea njiedjan ja dát lea čuohcan jeahkáliid mearrái, eanemusat lahppuide mat dárbbasit boarráset vuvddiid.

Vaikko ealuid lohku lea rievdan mañemus 100 jagiin de dat lea bisson vissis meari siskobealde, sullii 200 000 bohcco (Govva 2). Dát buktá mielddis ahte seamma mearri bohccot odne gilvohallet gáržžiduvvon láidumiin jus buoh-tastahtta 50 dahje 100 jagi áigi. Dat dagaha ráđdehallamiid ain váddáseabbon danin go jeagelriggodat jagiid mielde lea šaddan vátnáseabbon.

2. Historjjálaš ovdaneapmi servodagas lea maid váikkuhan gaskavuodaide meahccedoalu ja boazoealáhusa gaskkas. Seammas go koloniseren jotkkii ja boazobargit bahkkejuvvoje eret de ovdánii eanandoallu buohtalagai ruvkealáhusain ja meahccedoaluin. Dat lea dagahan ahte stáhtas leamaš mánggalágánas vuoruheamit mii guoská eanangea-

vaheapmái jagiid mielde. Ja dát lea fas dagahan eahpečielggasvuodaide geavaheddjiide.

3. Dát dilli lea nannejuvvon das go meahccedoalloláhka maid lea rievddadan man láhkái meahccealáhus galgá fokuseret lága jelgii. Dat lea rievddadan mehciid bajššáddama ja buvttadeami lasiheami gaskkas, ja movt oktiiheivet buvttadeami birasulbmiliid gaskkas.

Mánggalágán oainnut ráđdehallamiid birra

Stuora váttisvuolta ráđdehallamiin lea ahte beliin leamaš mánggalágán oainnut ráđdehallamiidektui. Duktamušas mii jearaimet juohke ealáhusa man stuorra váikkuheapmi sin mielas leai ráđdehallamiin. Eanaš boazodoalu ovddasteaddjit atne ahte sis gal leai ságastallan ráđdehallamiin, namalassin oážžu sii dieđuid plánejuvvon meahccedoaimmaid birra ja sii ožžo buktit ovdan oainnus, muhto ii lean dadjon ahte meahccfitnodagat válde sin oainnuid vuhtii. Meahccfitnodagat atne ahte boazoealáhusas lea kommunikatiivalaš

rolla, namalassin ahte sis, buori muddui, lea vejolašvuolta vaikkuit meahccfitnodagaid mearrádušaid.

Mii maid jearaimet jus boahhte áigái livččii vejolaš rievddadit boazodoalu váikkuheami ráđdehallamiin ja mii livččii vejolaš. Sihke boazodoallu ja meahccfitnodagat oavvildedje ahte ráđdehallamat livčče máhttan ovdanit nu ahte boazoealáhus oážžu eanet ráđdeaddi sajádaga ja ahte ráđdehallama vuoddu leai ovttasbargu beliid gaskkas. Unna oasás (nuo 10 %) boazoealáhusa ovddasteaddjiindoivu ahte ráđdehallamat máhtale ovdánit olles olmmaivuhtii gos goappeš beliin leat seammá vuoigatvuodát ja geatnegašvuodát. Leai goit stuorra oassi (nuo 30 %) meahccfitnodagaid bealis geat oavvildedje ahte boazodoalus ii galgga leat mangelágán váikkohus ráđdehallamiin.

Rievddadusatráđdehallanproseassas

Guorahallamis sihke boazoealáhus ja meahccedoallu oasálasttii, čielggaduvvo vihtta čuokká maid dárbbasii rievddadit dahje čilget jus ráđdehallamat galggaše šaddat buorebut. Ulbmil lea oážžut áigái ráđdehallanproseassa mii doaimbá bures ja mii fuolaha dan ahte goappeš bealit ain ovddosguvlui sáhttet niktet seammá eatnamiid. Rievddadusat mat gávnnavuovo lea dárbbaslaččat ledje:

- Čilget ráđdehallamiid ulbmila ja sisdoalu. Jus gávdno čielga čielggadeapmi ráđdehallamiin ja maid dat sisdoallet de dihtet bealit maid dain máhtta vuordit.
- Muddet plánema perspektiiva (áigi ja guovlluid hárrái). Plánerema áigeperspektiiva muddema bokte máhttet bealit digáštallat eanangeavaheami seamma eavttuid vuodul. Dálá ráđdehallanproseassas ráđdehallamat dahkkojit meahccfitnodagaidplánerema perspektiivva

Govva: Camilla Widmark

vuodul. Dát gáržžida boazoealáhusa vejolašvuoda váikkuhit plánemii. Jus ráđdehallamat máhttet dahkkot árabut de máhttet boazoealáhusa beroštumit láktašuvvot meahccefittodagaidda plánemii. Velá okta vuoitu lea dat ahte boazoealáhus máhttá plánet guohtuma meahccefittodagaidda plánejuvvon čuollamiid mielde ja nu láhkái niktet eatnamiid buorebut, ja seastit dakkár eatnamiid mat eai leat áigegeuvdilát čuollamiidda.

- Diedut návččá ja nuppi ealáhusa birra. Dát namuhuvvo fas detálaš bidjun man bokte buorida ráđdehallamiid ja mas dutkamušas máhttá leat detálaš sajádat.
- Háhkát mekanismaid maid bokte čovdá riidduid ja mat álkidahttet beliid unnán goluin máhttit čovdit nákkuid maid ii leat vejolaš čovdit ráđdehallamiid bokte.
- Čilget ráđdehallamiid ruđalaš beliid. Ráđdedallmat čuhcet ruđalaččat goappeš bealiide, muhto lea eahpečielggas man muddui. Vuosttáš lávki lasihit ipmárdusa ruđalaš bealiide lea váldon. Mii dutkaimet makkár golut ihtet ráđdehallamiid oktavuodain ja das oaidnit, vaikko eat máhte čilget goluid ruhtasupmi hámis, ahte bohtosat dain goluin eai leat juhkojuvvon dássálaččat. Stuurimus noađi dain goluin guoddá boazoealáhus.

Duohtandahkat rievádusaid ráđdehallanproseassas

Jus evttohuvvon rievádusat dahje čielggadeamat dahkkole duohtan ráđdehallanproseassas de veajáde dat golut mat odne leat juohkojuvvon eahpedássasaččat ealáhusaid gaskkas juhkojuvvot eanet dássasaččat. Nákkut eatnamiid geavaheamis livčče maid šaddat unnibun. Váttisvuolta lea ahte ákkat čadahit rievádusaid eai leat seammalágánat. Vuodđun dasa lea eahpedássasaš váldestruktuva (oamástanriekti/ geavahanriekti) ja eatnamiid niktet ii leat seammalágán. Boazoealáhus lea nana ákkat čadahit evttohuvvon rievádusaid

danin sii dárbbasit sihkkarastit boahhte áiggi guohtundárbbuid. Meahccedoalu ákkat, maid vuodđu leat juridihkalaš gáibádusat ja márkana gáibádus FSC (Forest Stewardship Council), lea mihá unit. Vaikko lea boazoealáhus mii vuoitálii eanet rievádusain de lea sin oamástanriekti nu geanohin ahte sii ieža eai nákkče čadahit rievádusaid.

Mii dasto dáhpahuvvá?

Bohtosat dain dutkamiin vuosehit ahte sihke boazo- ja meahccealáhusas lea dáhttu čadahit rievádusaid vai ráđdehallanproseassa buorránivččii. Garra olgguldas fámut, FSC dahje PEFC (Programme for the Endorsement of Forest Certification), vedjet váikkuhit meahccefittodagaide (ja/ dahje stáhtii). Mearkkašanevara lea ahte ovdamearkka dihte FSC rievadaii iežas policy vai buorebut váldet vuhtii ILO 169 (earret earáid eamiálbmogiid eanangeavaheami vuhtii váldin). Das mii eat vel leat oaidnán bohtosiid, muhto ovdosguvlui dat galgalii sakka váikkuhit ráđdehallanproseassaide Ruotas.

Ekonomalaš váikkuhusat dákár bálddallas eanangeavaheamis ferte čilgejuvvot buorebut. Prošeavttas mii dál lea jodus galget maid golut ráđdehallamiid oktavuodain čilgejuvvot ja nu guhkás go vejolaš árvoštallot ruđalaš tearpmain. Jurdda lea maid hahkat neavvagiid maid bealit šáhttet geavahit ráđdehallamiin vai ipmárdus ruđalaš váikkuhusain iešguđet mearrádusain lassána goappeš beliin.

Proseakta lea čadahuvvon Mistra ruhtavehkiin, sin dutkanprográmma Fjállmistra bokte.

Fáddasáni

FSC, nángočoavdin, eanangeavaheapmi, PEFC, boazoealáhus, oktasašhálddáhus, ráđdehallan, meahccedoallu.

Loga eanet

- Moen, J. & Danell, Ö. 2003. Reindeer in the Swedish mountains: an assessment of grazing impacts. *Ambio* 32: 397-402.
- Sandström, C., Widmark, C., Moen, J., Danell, Ö. & Esselin, A. 2006. Skogen som gemensam resurs. *Vägledning för effektivare samråd mellan ren- och skogsnäring*. Fjállmistra-rapport, 23, Umeå.
- Widmark, C. 2006. Forestry and Reindeer Husbandry in Sweden – the Development of a Land Use Conflict. *Rangifer* 26 (2): 43-54.
- Widmark, C. 2009. Management of Multiple-Use Commons – Focusing on Land Use for Forestry and Reindeer Husbandry in Northern Sweden, Doctoral Thesis no. 2009:16, SLU Umeå. ISBN 978-91-86195-63-2.

Čálii

Camilla Widmark disputerii njukéamus jagi 2009 meahcceekonomalaš institušuvnna SLU:as, 90183 Umeå.

Easká álggahuvvon proševttas son joatká digáštallama das makkár ekonomalaš váikkuhusat ráđdehallamiin lea meahce- ja boazoealáhussii.

E-boasta: Camilla.Widmark@sekon.slu.se

Govva: Anders Esselin

FAKTA SKOG • Rön från Sveriges lantbruksuniversitet

Redaktör: Göran Sjöberg, 090-786 82 96, Goran.Sjoberg@slu.se, SLU, Fakulteten för skogsvetenskap, 901 83 Umeå **Översättning till nordsamiska/Jorgaleaddji:** Miliana Baer, Gielain.

Ansvarig utgivare: Tomas Lundmark, 090-786 82 38, Tomas.Lundmark@slu.se

Webb: www.slu.se/forskning/faktaskog

Prenumeration: 15 nummer per år för 340 kronor + moms.

SLU Publikationstjänst, Box 7075, 750 07 Uppsala, 018-67 11 00 • Publikationstjanst@adm.slu.se

ISSN: 1400-7789 © SLU

